

Joanna Felczak

Wyższa Szkoła Biznesu im. bp. Jana Chrapka w Radomiu

j.f.felczak@gmail.com

Eutanazja, pod red. Marka Mozgawy

Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015, ss. 407

Problematyka eutanazji budzi wiele kontrowersji – zarówno w polskiej literaturze, jak i publicystyce jawi się jako kwestia sporna. Pośród opracowań na ten temat, opublikowanych w języku polskim, dużą część stanowią argumenty o charakterze światopoglądowym i tego typu opracowania. Warto wspomnieć niektóre z nich, które są dostępne w języku polskim, gdyż wskazują kierunek, w jakim podążają analizy podejmowane w Polsce. Należy zauważyć, że wykonane na początku XXI wieku badanie, obejmujące swoim zakresem poglądy na eutanazję, dotyczyło problematyki samobójstw¹. Tomasz Pietrzykowski w opracowaniu *Spór o eutanazję*² wymienił i omówił jej formy oraz rozwiązania prawne stosowane na świecie. Autorzy opracowania zbiorowego *Eutanazja: prawo do życia, prawo do wolności*³ podjęli natomiast zagadnienie eutanazji w kontekście etycznym. Monografia *W drodze do brzegu życia*⁴ również zawiera rozważania na temat bioetycznych podstaw tego zjawiska. Opracowaniu Jacka Malczewskiego⁵ zawdzięczamy skondensowane przedstawienie polemiki dotyczącej eutanazji, ukazanej w sposób jasny i przystępny, jednocześnie systematyzującej podstawowe pojęcia dotyczące tego zagadnienia. Autor w szczególny sposób starał się ująć nie tylko kontrowersje związane z legalizacją eutanazji w Polsce, lecz i formalne aspekty związane z procesem legalizacji. Wiele z dostępnych na rynku opracowań ma charakter obiektywny i naukowy, jednak zjawisko eutanazji budzi nadal wiele emocji i ma znacznie więcej zwolenników czy przeciwników niż badaczy.

¹ *Poglądy społeczeństwa polskiego na problematykę samobójstw*, raport oprac. przez zespół pod kier. B. Hołysta, Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, 2001.

² T. Pietrzykowski, *Spór o eutanazję*, Katowice 2007.

³ *Eutanazja: prawo do życia, prawo do wolności*, pod red. B. Chyrowicz, Lublin 2005.

⁴ *W drodze do brzegu życia*, pod red. E. Krajewskiej-Kułak, C.R. Łukaszuka, J. Lewko, t. 8, Białystok 2011.

⁵ J. Malczewski, *Eutanazja. Gdy etyka zderza się z prawem*, Warszawa 2012.

Monografia *Eutanazja* pod redakcją Marka Mozgawy uzupełnia dorobek naukowy dostępny w języku polskim o kilka istotnych ujęć problematyki związanej z eutanazją. Opracowanie, wykonane przy współudziale wielu badaczy z różnych środowisk naukowych, porusza następujące zagadnienia: pojęcie i rodzaje eutanazji, eutanazja a prawo do dobrej śmierci, eutanazja w kodeksach karnych XIX i XX wieku oraz w ustawodawstwach wybranych krajów i orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, eutanazja jako typ zabójstwa – zabójstwo eutanatyczne, współczucie dla ofiary jako przesłanka eutanazji, eutanazja a udział w samobójstwie, wyłączenie odpowiedzialności karnej w przypadku eutanazji oraz społeczne postrzeganie eutanazji.

Praca autorstwa Katarzyny Nazar-Gutowskiej, otwierająca tom, przedstawia rys historyczny eutanazji oraz różnice ze stosowaniem tego pojęcia w literaturze. Wielość znaczeń terminu „eutanazja” spowodowała „pewien zamęt pojęciowy” (s. 18), a te znaczenia wynikają z różnego zestawu cech definiujących eutanazję i różnic światopoglądowych. Wątpliwości związane z klasyfikacją zjawiska eutanazji nie są domeną jedynie współczesnych czasów. W opracowaniu można znaleźć odniesienia do polskiej polemiki obejmującej różnice pomiędzy eutanazją a zabójstwem z litości z okresu przed i po II wojnie światowej (s. 19). Prezentowane są różne typy eutanazji (czynna, bierna, dobrowolna, niedobrowolna, pośrednia, bezpośrednia) oraz pojęcia związane z tym zagadnieniem. Przedstawienie dyskusji na temat eutanazji ma formę bardzo skondensowaną, aczkolwiek zadowalającą. W argumentacji wskazuje się na różnice światopoglądowe oraz różnice w ocenie moralnej i ich wpływ na wyjaśnienie sensu znaczeniowego eutanazji. „Usprawiedliwienie moralne natomiast (lub jego brak) staje się podstawą prawnej dopuszczalności lub prawnego zakazu” (s. 26).

Tekst Moniki Płatek dotyczy problemu braku terminologicznej jasności i kontrowersji wokół zjawiska eutanazji, co jest spowodowane nadużywaniem tego terminu i przypisywaniem mu znaczeń kojarzonych z morderstwem i okrucieństwem (s. 34). Tymczasem z uwagi na autonomię i godność człowieka konieczne jest prawne uregulowanie eutanazji w polskim porządku prawnym. Autorka porusza zagadnienia związane z dobrą śmiercią, długością i jakością życia i prawem do odczuwania lub uśmierzenia bólu. Podkreśla ponadto, że o zjawisku eutanazji możemy mówić jedynie, gdy spełnione są trzy przesłanki: „wewnętrznej możliwości, by czynić odpowiedzialne, dojrzałe, racjonalne wybory; zewnętrznej wolności od nacisków i ograniczeń oraz fizycznej nietykalności osoby” (s. 39). Sytuacji niespełniających jednocześnie tych trzech przesłanek nie można nazwać eutanazją. Zauważa też, że nie można odbierać prawa do oceny wartości i jakości życia, nawet jeśli jedynym działaniem, które pozostaje, jest jego terminacja (s. 46). Autorka podkreśla, że w pojęciu „eutanazja” mieści się tylko i wyłącznie działanie świadome i dobrowolne, a konieczność jej uregulowania wynika

z władztwa człowieka nad swoim życiem w miejsce nieograniczonej władzy jakiegokolwiek narodu.

Ujęcie historyczne uzupełnia opracowanie K. Dąbrowskiego przedstawiające zagadnienie eutanazji w nowożytnych kodeksach karnych obowiązujących na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Autor zwraca uwagę na swoistą „odporność na upływ czasu” (s. 66) regulacji obejmujących zabójstwo eutanatyczne, jeśli chodzi o kodeksy polskie z 1969 i 1932 roku. W dalszej części analizuje ustawodawstwo trzech zaborców – rosyjskie, austriackie i pruskie. Należy zaznaczyć, że pomimo iż przedstawione porządki prawne są co do swojej istoty zbliżone do aktualnie obowiązującej wykładni zabójstwa eutanatycznego, to funkcjonowały dwa typy uprzywilejowanego zabójstwa na żądanie: zabójstwo osoby śmiertelnie rannej lub śmiertelnie chorej. W kolejnej pracy autor, Wiesław Kozieliwicz, analizuje zabójstwo eutanatyczne w polskiej legislacji, tj. od czasów tworzenia się II Rzeczypospolitej do czasów współczesnych. Szczegółowej analizie zostały poddane przesłanki stworzenia pierwszego jednolitego kodeksu karnego i rozwiązań przyjętych w przypadku zabójstwa eutanatycznego, przedstawiono również dyskusję toczącą się przy pracach nad kolejnymi kodeksami karnymi i utrzymaniem rozwiązań wprowadzonych w roku 1932.

Rozważania te są uzupełnione opracowaniem Anety Michalskiej-Warias, w którym autorka analizuje ustawowe znamiona zabójstwa eutanatycznego. Wskazała przy tym szczególnie na wiek osoby wysuwającej żądanie, formę i okoliczności takiego żądania oraz sposób działania sprawcy, co powinno wpływać na kwalifikację czynu i zagrożenie karą. Rozwinięcie powyższych zagadnień stanowią rozważania nad współczuciem dla ofiary jako przesłanki eutanazji. Z kolei Jacek Sobczak przeanalizował różne warianty współczucia oraz aspekty psychologiczne i emocjonalne związane z odczuwaniem współczucia i zestawił je z problematyką eutanazji.

Istotnej wiedzy dostarcza też porównanie rozwiązań stosowanych w wybranych państwach. Udzielono odpowiedzi na pytania, w jakich krajach i okolicznościach eutanazja jest uprzywilejowanym (Krzysztof Wiak) lub kwalifikowanym (Marek Kulik) typem zabójstwa oraz w których państwach eutanazja była i jest okolicznością wyłączającą odpowiedzialność karną (Sławomir Hyps). Uwagę zwrócono ponadto na problem: eutanazja a udział w samobójstwie na tle art. 151 k.k. (Partycja Kozłowska-Kalisz). W dalszej części publikacji dokonano oceny karnoprawnej eutanazji na Ukrainie (Wiaczesław Nawrocki, Mikołaj Seńko), przeanalizowano także polskie ustawodawstwo w przypadku zabójstwa eutanatycznego spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób jako przyczynę pozbawienia korzyści ze spadku (Hanna Witczak). Prezentacja orzecznictwa z poszczególnych krajów i analizy prawno-porównawcze zwieńczone są przedstawieniem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Małgorzata Wąsek-Wiaderek), którego stanowisko zostało przedstawione na przykładzie precedensowych spraw

dotyczących zaprzestania leczenia ratującego lub podtrzymującego życie oraz uzyskania pomocy przy samobójstwie. Kluczowe wnioski dotyczą problematyki prawa do życia i zestawionego z nim prawa do śmierci. Konwencja, kreując prawo do życia, nie stanowi jednocześnie źródła prawa przeciwnego, a mianowicie prawa do śmierci. Nie kreuje również prawa do samorealizacji „rozumianej jako prawo jednostki do wybrania raczej śmierci niż życia” (s. 287). Niemniej prawo jednostki do wyrażenia woli zaprzestania uporczywego leczenia podlega ochronie na gruncie art. 8 Konwencji i nie budzi wątpliwości Trybunału, jeżeli osoba jest w stanie świadomie wyrazić swoją wolę w odniesieniu do podejmowanych wobec niej zabiegów medycznych.

Opracowanie zawiera także prezentację badań empirycznych dotyczących zabójstwa eutanatycznego (Marek Mozgawa) oraz społecznego postrzegania eutanazji na podstawie wyników badań postaw studentów UMCS (Magdalena Budyn-Kulik). Badania dotyczące zabójstwa eutanatycznego obejmują swoim zakresem wszystkie odnotowane w prokuraturze przypadki spraw z art. 150 k.k. w Polsce w ciągu ostatnich 30 lat. M. Mozgawa powątpiewa jednak, że dane statystyczne dają faktyczny obraz tej przestępczości. Badanie zgromadzonych spraw nie daje jego zdaniem podstaw do wyprowadzania wniosków odnośnie do praktyki organów ścigania (i wymiaru sprawiedliwości) w zakresie przestępstwa zabójstwa eutanatycznego, niemniej przedstawione studium przypadków daje wiedzę na temat pewnych cech wspólnych spraw z art. 150 k.k. prowadzonych w prokuraturze.

Recenzowane opracowanie przygotowane pod red. M. Mozgawy wyróżnia się wnikliwością, obiektywnością i wielopłaszczyznowością prezentowanych ujęć. Opublikowany dorobek, stanowiący kontynuację Lubelskich Seminariów Karnistycznych, z pewnością przyczyni się do pogłębienia rozważań w tym zakresie w polskim piśmiennictwie karnistycznym. Jest to publikacja skierowana do sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, przedstawicieli nauki prawa karnego oraz studentów i wszystkich osób zainteresowanych prawnokarnymi aspektami zagadnienia eutanazji.